

9.12.2009

Liite 1

Perusopetuksen yleisten tavoitteiden ja tuntijaon uudistustyöryhmälle

HISTORIA

Opetusneuvos Kristina Kaihari-Salminen

Historian tehtävä yleissivistyksen kokonaisuudessa

Historian ja yhteiskuntaopin oppiaineiden päämääränä on ankkuroida nuori ympäröivään maailmaan ja suomalaiseen yhteiskuntaan. Historian opetuksen tehtävänä on ohjata oppilasta kasvamaan vastuulliseksi toimijaksi, joka osaa käsitellä oman ajan ja menneisyyden ilmiöitä kriittisesti sekä ymmärtämään, että oma kulttuuri ja muut kulttuurit ovat historiallisen kehitysprosessin tulosta. Lisäksi opetuksen tehtävänä on antaa oppilaille aineksia rakentaa identiteettiään, perehtyä ajan käsitteeseen ja ymmärtää ihmisen toimintaa sekä henkisen ja aineellisen työn arvoa.

Kulttuurien kohtaaminen ja törmäminen, johon ns. globaalisaatio tai Euroopan yhdentymisen johtavat, tuo mukanaan yhä enemmän vaatimuksia käsittää muutosta ja erilaisuutta. Nuoren tulee saada taidot ja valmiudet toimia ja vaikuttaa nopeasti muuttuvassa ympäristössä.

Historian tuntemus rakentaa yksilön maailmankatsomusta, kulttuuri-identiteettiä ja omakuvaa, mutta myös kansakuntien itseymmärrystä. Nykyisyyttä ei voi ymmärtää ilman historian tuntemusta ja tietoisuutta siitä, miten tähän on tultu. Historian kautta nousevat yleissivistyksen juuret. Historian tunteminen syventää tietoisuutta kulttuureista ja niiden ilmenemismuodoista sekä niiden taustalla olevista arvoista ja normeista. Se kasvattaa suvaitsevaisuuteen historiallisen empatian avulla; oppilaat oppivat ymmärtämään ja selittämään eri kulttuureista peräisin olevien ihmisten tekoja kyseisissä konteksteissa.

Kansalaiskasvatuksen näkökulmasta historia avaa demokratian merkityksen kertomalla sen puolesta käydystä taistelusta ja sen tuloksista. Mikrohistoriallinen lähestymistapa osoittaa ihmisen toiminnalla olleen merkitystä ympäristömme muovaajina. Historia ei pelkästään luo kuvaa menneestä, vaan antaa meille perspektiiviä nähdä ja uskoa mahdollisuuksiimme vaikuttaa yhteisössä tässä ja nyt. Lisäksi tarvitaan ihmistä ja yhteiskuntaa koskevaa syvällistä tietoa ja laajaa näkökulmaa entistä monitahoisempien taloudellisten, yhteiskunnallisten ja poliittisten ongelmien ymmärtämiseksi sekä tulevaisuuden työelämän edellyttämien valmiuksien luomiseksi. (Rantala 2009)

Historiassa opittavia taitoja ovat itsenäinen ajattelu, kriittisyys ja kokonaisuuksien ymmärtäminen sekä kriittisyyteen tähtäävä tiedonhankinta eri lähteistä. Perusopetuksen opetussuunnitelmaperusteet korostavat historiaa oppiaineena, jonka avulla opiskellaan ennen muuta historiallisen tiedon luonnetta ja tiedonkäsittelyä (POPS 2004, 222) Kansalaisen on kyettävä erottamaan tärkeä vähemmän tärkeästä ja oikea väärästä. Taitoja vahvistetaan perehtymällä tiedon alkuperään, sen tulkitsemiseen, vallankäyttöön ja vaikuttamiseen, mainontaan ja propagandaan eri aikoina. Mediataitojen ja –osaamisen merkitys korostuu nykyajan digiyhteiskunnassa yhä nuoremmilla lapsilla.

Historian taidot voidaan johtaa tiedonalan luonteesta ja peruskäsitteistä. Historiallinen ajattelu koostuu mm. muutoksen ja jatkuvuuden sekä syyn ja seurauksen tematiikkojen tarkastelusta. Lisäksi siihen kuuluu historiatiedon tulkinnallisuuden ymmärtäminen ja historiallisen empatian taito. Niiden opiskelu tukee myös ns. uuden oppimiskäsityksen mukaista oppimista – oppilas toimii taitopainotteisessa opetuksessa aktiivisen tiedon tuottajan eikä passiivisen vastaanottajan roolissa. Opetuksen rakentamisen periaatteena on, että taitoja opiskellaan sisältöjen avulla. (Rantala 2009)

Lähtökohtana opetuksessa on oman henkisen ja aineellisen kulttuuriperinnön tunteminen ja arvostaminen. Oppilaan kiinnostus historiaan herätetään mikrohistorian lähestymistavan kautta. Elämyksellisyys, kokemuksellisuus, toiminnallisuus sekä monipuolisten työtapojen ja oppimisympäristöjen käyttäminen ovat luonteenomaisia historian oppimiselle. Osallisuutta edistävät oppilaskeskeiset ja yhteistoiminnalliset menetelmät sekä median hyödyntäminen innostavat ja tehostavat oppimista. Historian oppiaine integroituu erityisesti uskonnon, maantiedon, äidinkielen ja kuvataiteiden oppiaineisiin. Taidehistoria, kuvanlukutaito ja historian tapahtumien ilmaiseminen taiteen keinoin ovat tärkeitä ulottuvuuksia. Historialle ominaisia aihekokonaisuuksia ovat etenkin kulttuuri-identiteetti ja kansainvälisyys, viestintä ja mediataito, aktiivinen kansalaisuus ja yrittäjyys. Niissä historia tarjoaa omista lähtökohdistaan näkökulman tai ulottuvuuden, joka avaa ilmiötä laajemmin.

Historian opetuksen aseman kehittyminen (ja muutokset peruskoulun olemassaolon aikana)

Historian opetuksella on ollut vahva sivistyksellinen ja kansalaiskasvatuksellinen tehtävä kansakoulun ja oppikoulun alkuaajoista lähtien ja sitä on opetettu aina. Peruskoulun ensimmäisessä väliaikaisessa tuntijaossa (1967) historian, yhteiskuntaopin ja taloustiedon opetukseen vuosiluokille 5 – 9 oli osoitettu yhteensä 12 vuosiviikkotuntia, joka aleni ensin 10 tuntiin ja vuoden 1985 tuntijaossa yhdeksään tuntiin. Perusopetusta koskevien viimeisimpien säädösten mukaisesti historia ja yhteiskuntaoppi jaettiin kahdeksi oppiaineeksi. Historian opetukseen on nyt siis osoitettu yhteensä 7 vuosiviikkotuntia vuosiluokille 5 – 9.

Opetussuunnitelmaseurannan, tutkimusten ja selvitysten tuottama tieto historian opetuksen toteuttamisesta ja haasteista

Historian oppiaineen asema ja historian opiskeluun liittyvät tavoitteet ovat useiden kompromissien summa. Tämä ei kuitenkaan ole tarkoittanut perinteisten historian sisältöjen syrjään jäämistä. Kahden laajan tavoitteen, historiallisen tiedon luonteen ja tiedonkäsittelyn, sekä historian sisältöjen läpikäymisen, yhteensovittaminen ei ole sujunut kouluopetuksessa mutkattomasti. Historiallisen tiedon luonteen opiskelu vaatii aikaa ja syventymistä tiedon rakentumisen, käsittelyn ja argumentoinnin tapoihin tietyn aiheen tai ilmiön kautta. Oppilas on saatava tutkijan asemaan, jotta tiedon käsitteellinen ymmärtäminen on mahdollista. Tämä puolestaan vaatii karsintaa sisältöjen osalta, eikä se näytä olevan historian opetuksessa kovinkaan helppoa. Esimerkiksi luokanopettajaksi opiskelevien ymmärrys historiasta lukion jälkeen on suurimmalla osalla hyvin kapea ja pohjautuu koulun opiskelukulttuuriin, jossa korostuu historiallisen tiedon ymmärtämisen sijaan historiallisten faktojen ja osin myös prosessien muistaminen.¹ (Rautiainen ja Saukkonen 2005)

¹ Havainto perustuu Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitoksella luokanopettajaopiskelijoilta (n. 96/vuosi) kerättyyn historian kouluopiskelua koskevaan aineistoon.

Opetussuunnitelma rakentuu sisällöllisesti edelleen maailman ja Suomen historian läpi-käymiselle esihistoriasta nykypäivään, joskin jälkimmäisessä ennen vuotta 1809 oleva aika jää hyvin vajavaiseksi ja saattaa johtaa pikemminkin historiattomuuteen kuin historiallisuuden ymmärtämiseen (Markkola 2009, 131). Koko maailman ja Suomen historia ennen vuotta 1809 opiskellaan opetussuunnitelmaperusteiden mukaisesti 5. – 6. luokilla. Luokanopettajat kokivat historian opetuksen vuosiviikkotuntimäärän liian vähäiseksi suhteessa oppiaineen valtakunnallisiin tavoitteisiin ja oppilaan hyvän osaamisen vaativaan kuvaustasoon nivel-vaiheessa eli 6. luokan päättyessä. (Hämeenlinna 2008)

Vuosiluokilla 7 aloittavien oppilaiden historiataidot koettiin kirjaviksi. (Hämeenlinna 2008) Historiassa ei pystytä saavuttamaan opetussuunnitelman edellyttämiä taitotavoitteita, koska yläluokille siirtyvien oppilaiden taidoissa on aukkoja. Erityisesti korostuivat oppilaiden puutteelliset opiskelu- ja suomen kielen taidot. Asiallinen keskustelu ryhmässä ja argumentointi ovat haasteellisia. Dokumenttien ja erilaisten lähteiden ymmärtäminen tuottaa vaikeuksia ja monien on vaikea ymmärtää eri ihmisten näkökulmien vaikutusta asioihin. Osalle oppilaista on ongelmallista ymmärtää, että kaikki, mikä on kirjoitettu, ei olekaan totta. (HYOL 2009)

Opetushallituksen opetussuunnitelmien seurannan mukaan neljäsosassa kunnista yhteiskuntaopin opetukseen tarkoitettu lisätunti tai osa siitä on sijoitettu säädösten vastaisesti 8. luokan historian opetukseen. (OPH 2009) ”Kahdeksannelle luokalle tulee asiaa koko ajan lisää, esimerkiksi Word Trade Centerin iskun seuraukset, Euroopan unionin laajeneminen, ympäristömuutokset poliittisesta näkökulmasta ja Suomi 1990-luvulla.” Opettajat toivoivat ehtivänsä valottamaan enemmän ajankohtaisia maailman ja lähiympäristön tapahtumia ja niiden taustoja. (HYOL 2009)

Historia ja yhteiskuntaoppi oppiaineina kantavat opettajien mielestä suuren vastuun aihekokonaisuuksien toteuttamisesta. (HYOL 2009) Niiden kirjaamisessa koulujen opetussuunnitelmiin on suuria puutteita. Aihekokonaisuuksien toteutumista on edistettävä kaikkien oppiaineiden kautta ja koulujen toimintakulttuuria tulee kehittää yhteisöllisemmäksi. (OPS-seuranta 2009)

Kansalaistaidon oppiaineen poistaminen koettiin ongelmalliseksi. Historian opetuksen resurssia pohdittiin suhteessa uskonnon opetuksen resurssiin sekä oppiaineiden tavoite- ja sisältöalueiden yhteisiin elementteihin. Eri kulttuuritaustan omaavien oppilaiden keskinäistä ymmärrystä ja vuorovaikutusta voitaisiin edistää pohtimalla yhdessä erilaisia kulttuureita, tapoja, aatteitten ja uskontojen historiaa sekä arvoja. (Hämeenlinna 2008) Kulttuurinen ja katsomuksellinen osaaminen ovat lähellä toisiaan ja niiden merkitys tulevaisuuden yhteiskunnassa kasvaa. Miten tämän osaamisen kenttä jäsennetään tuntijaossa? (Räsänen 2009) Ratkaisuna voisi olla tiedonalalähtöinen eheyttäminen, oppilaat tarvitsevat perusvälineet oppiainepohjalta. (Rantala 2009)

Perusopetuksen opetussuunnitelmissa on 1970-luvulta lähtien havaittavissa selviä painotusmuutoksia. 1970-luvun opetussuunnitelma ja oppikirjat sisälsivät ulkoeuroop-palaisten kurssien historiaa, jota vähennettiin jo 1980-luvulla kotiseutuopetuksen tullessa uutena trendinä. 1990-luvun trendi oli Eurooppa-keskeisyys. Samanaikaisesti kuitenkin kansalliseen identiteettiin liittyvät viittaukset on häivytetty tavoitteista. Nykyisellään historian oppimäärä ei anna mahdollisuuksia eri kulttuurien tarkasteluun, ja kansallisen ja länsimaisenkin kulttuurin historian tarkastelu jää vähäiseksi varsinkin 1900-luvun osalta. On varmasti syytä pohtia Euroopan ulkopuolisten alueiden historian osuuden lisäämistä. Tulisiko myös monikulttuurisuuskompetenssi ottaa historian

opetuksessa tavoitteeksi? (Virta 2008). Myös Euroopan neuvoston The Image of the Other in History Teaching -hanke korostaa monikulttuurisuuden ja erilaisten historioiden ja todellisuuksien nostamista opetuksen keskiöön osana ihmisten välisen ymmärryksen, suvaitsevaisuuden ja ihmisoikeuksien edistämistä.

Selvitettäessä opetuksen järjestäjien ja rehtoreiden näkemyksiä eri oppiaineiden tuntimääristä peruskoulussa vuoden 2001 tuntijaon mukaan, 60 % heistä piti historian ja yhteiskuntaopin tuntimäärää sopivana ja 34 % piti tuntimäärää liian matalana. (Kartovaara 2007, 7)

Kansainvälistä tutkimustietoa historian opetuksesta

Suomessa opetetaan historiallis-yhteiskunnallisia aineita huomattavasti vähemmän kuin muissa maissa. OECD:n laatimassa kansainvälisessä vertailussa 9 – 11-vuotiaille opetetaan ”social studies” eli yhteiskuntatietoa (johon tässä vertailussa sisällytetään historian oppiaine) sekä OECD- että EU-maissa keskimäärin 8 % kaikkien oppiaineiden opetukseen yhteensä käytetystä ajasta, kun Suomessa sitä opetetaan 2 % kokonaisopetusajasta. (OECD 2009)

Lähteet

Historian ja yhteiskuntaopin opetuksen nykytilanne kouluissa, opetussuunnitelmien toteutuminen ja muutostarpeet 2009. Historian ja yhteiskuntaopin opettajien liiton HYOL ry:n kysely historian ja luokanopettajille 12/2008 – 01/2009.

Hämeenlinna-prosessi 2008. Opetushallituksen ja Hämeenlinnan kaupungin opetussuunnitelmayhteistyö. Historian ja yhteiskuntaopin oppiaineet.

The Image of the Other in History Teaching. Euroopan Neuvosto (CoE)
http://www.coe.int/t/dg4/education/historyteaching/Projects/Image/ImageIntro_en.asp

Kartovaara, E. 2009. Opetuksen järjestäjien ja rehtoreiden näkemyksiä ja kokemuksia perusopetuksen vuoden 2004 opetussuunnitelmauudistuksesta. Opetushallitus.

Markkola, P. 2009. Suomen ”syvä kertomus”. Historiallinen Aikakauskirja 2/2009, 129-131.

OECD 2007. Education at a Glance, 367. Table D1.2a. Instruction time per subject as a percentage of total compulsory instruction time for 9-11 year-olds (2007) *Percentage of intended instruction time devoted to various subject areas within the total compulsory curriculum.*

Opetussuunnitelma-analyysi. Vuoden 2004 opetussuunnitelman toteuttamisen seuranta. Opetushallitus 2009.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004.

Rantala, J. 2009. Mitä historiasta pitäisi opettaa peruskoulussa? Hiidenkivi 4/2009.

Rantala, J. Puheenvuoro Perusopetus 2020-seminaarissa Opetushallituksessa
25.8.2009

Rautiainen, M ja Saukkonen, S. 2005. Kulttuurisen tiedon ymmärtäminen
historian opiskelussa. Teoksessa A. Virta, K. Meriluoto ja P. Pöyhönen (toim.):
Ainedidaktiikan ja oppimistutkimuksen haasteet opettajankoulutukselle.
Ainedidaktinen symposiumi 11.2.2005, s. 186 – 194.

Räsänen, A. Puheenvuoro Perusopetus 2020-seminaarissa Opetushallituksessa
25.8.2009.

Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista
tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta 1435/2001.

Virta, A. 2008. Kenen historiaa monikulttuurisessa koulussa.